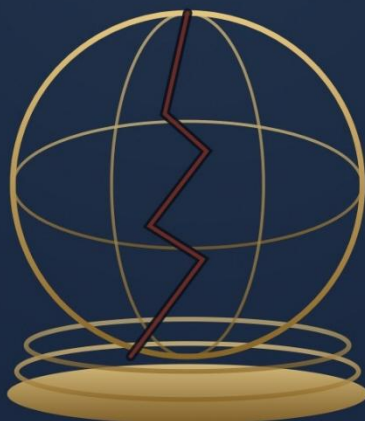

កំណត់ត្រាសម្ងាត់

ប្រភពដើម សេដ្ឋកិច្ច

លុយ អំណាច និងជម្រើសនយោបាយ
នៅពីក្រោយ សង្គ្រាមលោកលើកទីពីរ

ប្រភពដើមសេដ្ឋកិច្ចនៃសង្គ្រាមលោកលើកទីពីរ

លុយ អំណាច និងជម្រើសនយោបាយ — មេរៀនសម្រាប់សិស្សានុសិស្ស គ្រូបង្រៀន អ្នកអាជីវកម្ម និងសាធារណជនទូទៅ

កំណត់សម្គាល់អំពីវិធីសាស្ត្រ៖ សៀវភៅនេះផ្ដោតលើវិមាត្រសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុនៃប្រវត្តិសាស្ត្រមុនសង្គ្រាមលោកលើកទីពីរ ដែលជាធម្មតាមិនសូវត្រូវបានលើកឡើងច្រើននៅក្នុងសៀវភៅសិក្សាទូទៅ។ ការភ្ជាប់ទំនាក់ទំនងអាជីវកម្មរវាងក្រុមហ៊ុនអាមេរិក/អឺរ៉ុប និងអាស៊ីម៉ង់ណាស៊ីមុនសង្គ្រាម (ដូចជាផែនការដាវស៍ ផែនការយ៉ង់ និងសកម្មភាពរបស់ក្រុមហ៊ុនធំៗ) គឺជាការពិតប្រវត្តិសាស្ត្រដែលមានឯកសារបញ្ជាក់ច្បាស់លាស់។ ប៉ុន្តែការសន្និដ្ឋានថាទំនាក់ទំនងទាំងនេះស្មើនឹង "ផែនការសម្ងាត់" ដែលចេតនាបង្កសង្គ្រាម គឺជាការបកស្រាយមួយក្នុងចំណោមការបកស្រាយជាច្រើន ដែលអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រភាគច្រើនមិនទទួលយកទាំងស្រុងនោះទេ។ ភាគច្រើនចាត់ទុកកត្តាទាំងនេះថាជាធាតុផ្សំមួយក្នុងចំណោមធាតុផ្សំជាច្រើន រួមជាមួយមនោគមវិជ្ជាណាស៊ី មហាវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច ជាតិនិយម និងការបរាជ័យផ្នែកការទូត។ សូមអានដោយចិត្តរិះគិត និងប្រៀបធៀបជាមួយប្រភពផ្សេងទៀត។

មាតិកា

1. ហេតុអ្វីរឿងនេះសំខាន់ចំពោះអ្នក — សម្រាប់សិស្សានុសិស្ស គ្រូបង្រៀន និងអ្នកអាជីវកម្ម
2. សន្និសីទវិស័យ៖ សន្តិភាពដែលជំគ្រាប់ពូជសង្គ្រាម
3. ផែនការដាវស៍ និងផែនការយ៉ង់៖ ជំនុំឡើងវិញលើមូលដ្ឋានបំណុល
4. ធនាគារសម្រាប់ការទូទាត់អន្តរជាតិ (BIS)៖ ស្ថាប័នដែលនៅឆ្ងាយពីនយោបាយ
5. មហាវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច និងការឡើងកាន់អំណាចរបស់ណាស៊ី
6. អាជីវកម្មអន្តរជាតិ និងការបំពាក់អាវុធឡើងវិញរបស់អាស៊ីម៉ង់
7. ការលួងលោមចិត្ត ការទូតបរាជ័យ និងផ្លូវឆ្ពោះទៅសង្គ្រាម
8. ផ្លូវស្របគ្នានៅអាស៊ី៖ ជប៉ុន ធនធាន និងសង្គ្រាមប៉ាស៊ីហ្វិក
9. មេរៀនសម្រាប់សព្វថ្ងៃ — សម្រាប់អ្នកអានម្នាក់ៗ
10. ឯកសារយោង និងការអានបន្ថែម

១. ហេតុអ្វីរឿងនេះសំខាន់ចំពោះអ្នក

សម្រាប់សិស្សានុសិស្ស

ប្រវត្តិសាស្ត្រមិនមែនជាបញ្ជីកាលបរិច្ឆេទត្រូវទន្ទេញនោះទេ ។ វាជាឧបករណ៍បណ្តុះគំនិតវិវត្តិវិភាគ ។ នៅពេលអ្នករៀនមើលឃើញថាព្រឹត្តិការណ៍ធំៗ ដូចជាសង្គ្រាមលោក មិនកើតឡើងភ្លាមៗពីច្បាប់តែមួយ ឬបុគ្គលតែម្នាក់ អ្នកចាប់ផ្តើមស្គាល់របៀបនៃការវិភាគប្រព័ន្ធសុគសញ្ញា — ជំនាញដែលអាចយកទៅប្រើបានទាំងក្នុងជីវិត សេដ្ឋកិច្ច នយោបាយ និងសូម្បីតែក្នុងជីវិតផ្ទាល់ខ្លួន ។ សូមកុំបំពេញនូវអ្វីដែលអ្នកបានអានទាំងអស់ថាជាការពិតដាច់ខាត ។ សួរខ្លួនឯងជានិច្ចថា "តើអ្នកណាជាអ្នកសរសេររឿងនេះ? តើគាត់មានប្រយោជន៍អ្វីខ្លះក្នុងការឱ្យខ្ញុំជឿបែបនេះ?"

សម្រាប់គ្រូបង្រៀន

មេរៀននេះជាឱកាសល្អសម្រាប់បង្រៀនសិស្សពីរបៀបប្រៀបធៀបប្រភពប្រវត្តិសាស្ត្រច្រើន និងសម្គាល់ភាពខុសគ្នារវាង "ការពិតដែលមានឯកសារបញ្ជាក់" (ដូចជាការចុះកិច្ចសន្យា កាលបរិច្ឆេទចំនួនប្រាក់កម្ចី) និង "ការបកស្រាយ" (ដូចជាថាតើអ្វីទាំងនោះមានន័យថាជា "ផែនការសម្ងាត់" ដែរឬទេ) ។ អ្នកអាចប្រើមេរៀននេះជាមូលដ្ឋានសម្រាប់សកម្មភាពថ្នាក់រៀន៖ ឱ្យសិស្សស្រាវជ្រាវប្រភពមួយ ហើយពិភាក្សាថាតើអ្នកនិពន្ធមានភាពលម្អៀងអ្វីខ្លះ ។

សម្រាប់អ្នកអាជីវកម្ម

រឿងនេះបង្ហាញមេរៀនអាជីវកម្មដ៏សំខាន់មួយ៖ ការសម្រេចចិត្តហិរញ្ញវត្ថុរបស់ក្រុមហ៊ុនធំៗ មិនដែលកើតឡើងដោយឡែកពីបរិបទនយោបាយ សង្គម ឬសីលធម៌ឡើយ ។ ការវិនិយោគឆ្លងព្រំដែន ការគ្រប់គ្រងហានិភ័យ និងទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ តែងតែផ្ទុកនូវផលវិបាកវែងឆ្ងាយដែលមិនអាចមើលឃើញភ្លាមៗ ។ អ្នកដឹកនាំអាជីវកម្មដែលចង់ស្វែងយល់ពីហានិភ័យផ្នែកភូមិសាស្ត្រនយោបាយ (geopolitical risk) ថ្ងៃនេះ អាចទាញយកមេរៀនពីរបៀបដែលទំនាក់ទំនងហិរញ្ញវត្ថុឆ្លងជាតិកាលពីមុន បានក្លាយជាកត្តាមួយក្នុងវិបត្តិសកលមួយ ។

សម្រាប់សាធារណជនទូទៅ

អ្នកមិនចាំបាច់ជាអ្នកជំនាញប្រវត្តិសាស្ត្រ ដើម្បីទាញយកអត្ថប្រយោជន៍ពីរឿងនេះទេ ។ អ្នកគ្រាន់តែត្រូវការចង់ដឹងចង់ឮ និងចង់យល់ពីពិភពលោកជុំវិញខ្លួនកាន់តែច្បាស់ ។ ការយល់ដឹងអំពីរបៀបដែល

សេដ្ឋកិច្ច និងនយោបាយប្រទាក់ក្រឡាគ្នា ជួយអ្នកឱ្យក្លាយជាពលរដ្ឋ និងអ្នកបោះឆ្នោតដែលមាន ព័ត៌មានច្រើនជាង ។

២. សន្និសញ្ញាវិស័យ ៖ សន្តិភាពដែលជាគ្រាប់ពូជសង្គ្រាម

សង្គ្រាមលោកលើកទីមួយបានបញ្ចប់នៅថ្ងៃទី១១ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩១៨ ដោយបន្ទុកនូវទ្វីបអឺរ៉ុប ដែលហិនហោចផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច និងមនុស្សជិត២០លាននាក់បានស្លាប់ ។ សន្និសញ្ញាវិស័យ ដែលចុះ ហត្ថលេខានៅថ្ងៃទី២៨ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៩១៩ បានដាក់បន្ទុកទទួលខុសត្រូវទាំងស្រុងលើអាណ្លីម៉ង់ ចំពោះការចាប់ផ្តើមសង្គ្រាម ថ្វីត្បិតតែអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រភាគច្រើនយល់ព្រមថាមូលហេតុពិតជាមានភាព ស្មុគស្មាញជាងនេះក៏ដោយ ។

អាណ្លីម៉ង់ត្រូវបានតម្រូវឱ្យបង់ប្រាក់សំណងសង្គ្រាមចំនួនដ៏ធំសម្បើម បាត់បង់ទឹកដីសំខាន់ៗ និងកាត់ បន្ថយកម្លាំងយោធារបស់ខ្លួនយ៉ាងខ្លាំង ។ សេដ្ឋកិច្ចជនជាតិអង់គ្លេស ចន ម៉ែនណាដ ខេនស៍ បាន ព្រមានជាមុនថា បន្ទុកសេដ្ឋកិច្ចនេះនឹងបង្កជាវិបត្តិធំមួយសម្រាប់អឺរ៉ុបទាំងមូល ប៉ុន្តែសម្ពាធនយោបាយពីសាធារណជនបារាំង និងអង់គ្លេសបានធ្វើឱ្យសំឡេងព្រមានទាំងនោះមិនត្រូវបានស្តាប់ ។

មេរៀនសំខាន់៖ កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពដែលផ្តោតលើការដាក់ទណ្ឌកម្ម ជាជាងការស្តារឡើងវិញ អាចផ្ទុកនូវហានិភ័យវែងឆ្ងាយ ។ គោលការណ៍នេះនៅតែពាក់ព័ន្ធក្នុងការដោះស្រាយជម្លោះនាពេលបច្ចុប្បន្ន ។

៣. ផែនការដាវស៍ និងផែនការយ៉ង់ ៖ ការស្តារឡើងវិញលើមូលដ្ឋានបំណុល

នៅឆ្នាំ១៩២៣ អាណ្លីម៉ង់ធ្លាក់ចូលទៅក្នុងអតិផរណាដ៏ធ្ងន់ធ្ងរបំផុតលើកទីមួយ ដែលបំផ្លាញសន្សំសំចៃ របស់ប្រជាជនរាប់លាននាក់ ។ ដើម្បីជួយស្ថិរភាពស្ថានភាព ធនាគារិកអាមេរិកបានរៀបចំផែនការ ដាវស៍ (១៩២៤) និងផែនការយ៉ង់ (១៩២៩) ដែលផ្តល់ប្រាក់កម្ចីអាមេរិកយ៉ាងច្រើនដល់អាណ្លីម៉ង់ ដើម្បីជួយក្នុងការទូទាត់សំណងសង្គ្រាមទៅកាន់បារាំង និងអង់គ្លេស ។

ផែនការទាំងនេះបានជួយស្ថិរភាពសេដ្ឋកិច្ចអាណ្លីម៉ង់ក្នុងរយៈពេលខ្លី ប៉ុន្តែក៏បានបង្កើតការពឹងផ្អែក យ៉ាងធំធេងទៅលើប្រាក់កម្ចីអាមេរិកផងដែរ ។ ជាមួយគ្នានេះ ប្រាក់កម្ចីមួយចំនួនធំបានហូរចូលទៅ

ឧស្សាហកម្មធំៗរបស់អាស៊ីម៉ង់ ដែលក្រោយមកនឹងក្លាយជាមូលដ្ឋានផលិតកម្មយោធារបស់រដ្ឋណា ស៊ី។ នេះជាការពិតដែលបានឯកសារបញ្ជាក់ដោយគណៈកម្មាធិការសភាអាមេរិកក្រោយសង្គ្រាម។

សូមកត់សម្គាល់៖ ការវិនិយោគទាំងនេះកើតឡើងមុនណាស៊ីឡើងកាន់អំណាច ហើយភាគច្រើននៃវិនិយោគិនអាមេរិកមិនបានយល់ដឹងជាមុនថាថវិកាទាំងនោះនឹងត្រូវប្រើប្រាស់ដើម្បីគាំទ្រដល់របបផ្តាច់ការនាពេលអនាគតឡើយ។ ការចោទប្រកាន់ថាមានចេតនាពីដំបូងទាមទារកស្ថានបន្ថែម។

៤. ធនាគារសម្រាប់ការទូទាត់អន្តរជាតិ (BIS)

ធនាគារ BIS ត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅឆ្នាំ១៩៣០ ក្នុងទីក្រុងបាសែល ប្រទេសស្វីស ដើម្បីជួយសម្របសម្រួលការទូទាត់សំណងសង្គ្រាមក្រោមផែនការយ៉ង់។ ជាមួយឋានៈអព្យាក្រឹតភាព និងអភ័យឯកសិទ្ធិផ្នែកច្បាប់ដ៏ធំធេង ធនាគារនេះបានបន្តប្រតិបត្តិការសូម្បីតែក្នុងកំឡុងសង្គ្រាមលោកលើកទីពីរ។ ក្រោយសង្គ្រាម សន្និសីទប្រេតតុន រូងស៍ (១៩៤៤) បានស្នើឱ្យរំលាយធនាគារនេះ ដោយសារកង្វល់អំពីទំនាក់ទំនងរបស់ខ្លួនជាមួយរបបណាស៊ី ប៉ុន្តែសំណើនេះមិនត្រូវបានអនុវត្តឡើយ។

មេរៀនសំខាន់៖ ស្ថាប័នអន្តរជាតិដែលដំណើរការក្រៅពីការត្រួតពិនិត្យសាធារណៈ អាចមានតួនាទីស្មុគស្មាញនៅក្នុងវិបត្តិលោក ហើយតម្លាភាពគឺជាកត្តាការពារដ៏សំខាន់។

៥. មហាវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច និងការឡើងកាន់អំណាចរបស់ណាស៊ី

ការធ្លាក់ចុះនៃទីផ្សារភាគហ៊ុននៅឆ្នាំ១៩២៩ បានបញ្ឈប់លំហូរប្រាក់កម្ចីអាមេរិកទៅអាស៊ីម៉ង់ភ្លាមៗ។ អត្រាអត់ការងារធ្វើឡើងដល់ជាងមួយភាគបួននៃកម្លាំងពលកម្ម។ លក្ខខណ្ឌនេះបានផ្តល់ដីធ្លីសម្បូរបំផុតសម្រាប់ការឡើងកាន់អំណាចរបស់គណបក្សណាស៊ី ដែលបានឡើងពីតិចជាង៣% នៃសម្លេងឆ្នោតក្នុងឆ្នាំ១៩២៨ ដល់ជាង៣៧% ក្នុងឆ្នាំ១៩៣២។

ការឡើងកាន់អំណាចរបស់ហ៊ីត្លែមិនមែនតាមរយៈបដិវត្តន៍ទេ គាត់ត្រូវបានតែងតាំងជាអធិការបតីនៅឆ្នាំ១៩៣៣ ដោយមានការគាំទ្រពីអ្នកឧស្សាហកម្ម និងអភិជនអភិរក្សដែលគិតថាអាចប្រើប្រាស់គាត់ជាឧបករណ៍ប្រឆាំងកុម្មុយនិស្ត។ ក្រុមហ៊ុនធំៗនៅអាស៊ីម៉ង់បានផ្តល់មូលនិធិសំខាន់ដល់គណបក្សណាស៊ីនៅឆ្នាំ១៩៣៣ ដែលបានជួយសង្គ្រោះគណបក្សនេះពីវិបត្តិហិរញ្ញវត្ថុផ្ទាល់ខ្លួន។

៦. អាជីវកម្មអន្តរជាតិ និងការបំពាក់អាវុធឡើងវិញ

ក្រុមហ៊ុនអាមេរិកជាច្រើន — រួមមាន Standard Oil, General Motors (តាមរយៈ Opel), Ford (តាមរយៈក្រុមហ៊ុនបុត្រសម្ព័ន្ធ), IBM (តាមរយៈ Dehomag), ITT និងផ្សេងទៀត — បានរក្សា ឬ ពង្រីកប្រតិបត្តិការនៅអាស៊ីម៉ង់ក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍១៩៣០ ។ ឯកអគ្គរដ្ឋទូតអាមេរិកប្រចាំអាស៊ីម៉ង់ វីល្លៀម ដូដ បានព្រមានប្រធានាធិបតីរុស្ស៊ីវ៉ែលអំពីរឿងនេះនៅឆ្នាំ១៩៣៦ ថាមានក្រុមហ៊ុនអាមេរិកជាច្រើនកំពុងជួយសកម្មជនលំដាប់ការបំពាក់អាវុធរបស់អាស៊ីម៉ង់ ។

ការសហការទាំងនេះមានភាពស្មុគស្មាញ ៖ ក្រុមហ៊ុនខ្លះបានចាប់ផ្តើមចុះកិច្ចសន្យាមុនណាស៊ីឡើងកាន់អំណាច ហើយនាយកប្រតិបត្តិជាច្រើនអះអាងថាកំពុងធ្វើអាជីវកម្មធម្មតា ។ ប៉ុន្តែភស្តុតាងបង្ហាញថា ការសហការជាច្រើនបានបន្តកាន់តែស៊ីជម្រៅ ទោះបីជាធម្មជាតិរបបណាស៊ីកាន់តែច្បាស់ក៏ដោយ ។

៧. ការល្អងលោមចិត្ត និងផ្លូវឆ្ពោះទៅសង្គ្រាម

ក្នុងកំឡុងទសវត្សរ៍១៩៣០ អង់គ្លេស និងបារាំងបានអនុវត្តគោលនយោបាយ "ល្អងលោមចិត្ត" (appeasement) ដោយសង្ឃឹមថានឹងជៀសផុតពីសង្គ្រាមថ្មីមួយទៀត ។ ចំណុចកំពូលនៃគោលនយោបាយនេះគឺកិច្ចព្រមព្រៀងមុយនិច (១៩៣៨) ដែលប្រគល់តំបន់សូដែតឡែននៃឆេកូស្លូវ៉ាគីទៅឱ្យអាស៊ីម៉ង់ ដោយគ្មានការចូលរួមពីភាគីឆេកូស្លូវ៉ាគី និងសហភាពសូវៀត ។

ការមិនអញ្ជើញសហភាពសូវៀត បានធ្វើឱ្យស្ថានីយបាត់ទំនុកចិត្តលើលោកខាងលិច ហើយបានផ្លាស់ប្តូរទៅរកកិច្ចព្រមព្រៀងផ្ទាល់ជាមួយអាស៊ីម៉ង់ — កតិកាសញ្ញាម៉ូឡូតូវ-រីបិនត្រុប (សីហា ១៩៣៩) ដែលបានបែងចែកអឺរ៉ុបខាងកើតជាតំបន់ឥទ្ធិពល ។ មួយសប្តាហ៍ក្រោយមក អាស៊ីម៉ង់បានឈ្លានពានប៉ូឡូញ ដែលនាំឱ្យសង្គ្រាមលោកលើកទីពីរផ្ទុះឡើងជាផ្លូវការនៅថ្ងៃទី១ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៣៩ ។

៨. ផ្លូវស្របគ្នានៅអាស៊ី

ចំណែកឯជប៉ុន ក៏បានដើរតាមផ្លូវស្របគ្នាដែរ ដែលជំរុញដោយកង្វះធនធានធម្មជាតិ និងមហិច្ឆតាចក្រភព ។ ការឈ្លានពានម៉ាន់ជូរីនៅឆ្នាំ១៩៣១ និងចិននៅឆ្នាំ១៩៣៧ បាននាំឱ្យសហរដ្ឋអាមេរិកដាក់ការហាមឃាត់នាំចេញប្រេងទៅជប៉ុននៅឆ្នាំ១៩៤១ ។ ដោយសារជប៉ុនពឹងផ្អែកលើប្រេងអាមេរិកជិត៨០% មេដឹកនាំយោធាជប៉ុនបានចាត់ទុកជម្រើសនេះថាមានតែពីរ ៖ ដកថយ ឬវាយប្រហារ ។ ជប៉ុនបានជ្រើសរើសវាយប្រហារកើលហាប័រនៅថ្ងៃទី៧ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៤១ ។

៩. មេរៀនសម្រាប់សព្វថ្ងៃ

សម្រាប់សិស្សានុសិស្ស

ចូរបន្តសួរសំណួរ "ហេតុអ្វី" ជាបន្តបន្ទាប់។ ព្រឹត្តិការណ៍ធំៗតែងតែមានស្រទាប់ជាច្រើន ហើយការយល់ដឹងពិតប្រាកដទាមទារឱ្យអ្នកមើលហួសពីចម្លើយងាយស្រួលបំផុត។

សម្រាប់គ្រូបង្រៀន

ការបង្រៀនប្រវត្តិសាស្ត្រតាមរយៈស្រទាប់ជាច្រើន (នយោបាយ សេដ្ឋកិច្ច សង្គម) ជួយឱ្យសិស្សឃើញភាពស្មុគស្មាញពិតប្រាកដនៃពិភពលោក ជាជាងចងចាំតែកាលបរិច្ឆេទ។

សម្រាប់អ្នកអាជីវកម្ម

ការវិនិយោគឆ្លងព្រំដែនផ្ទុកនូវហានិភ័យផ្នែកសីលធម៌ និងភូមិសាស្ត្រនយោបាយ។ ការត្រួតពិនិត្យយ៉ាងម៉ត់ចត់ និងតម្លាភាព គឺជាការការពារល្អបំផុត។

សម្រាប់សាធារណជនទូទៅ

ការចាប់អារម្មណ៍លើប្រវត្តិសាស្ត្រមិនមែនជាទំនួលខុសត្រូវរបស់អ្នកជំនាញតែម្នាក់ឯងទេ។ ការសួរសំណួរ និងការប្រៀបធៀបប្រភពជាច្រើន គឺជាមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃការគិតដោយឯករាជ្យ។

១០. ឯកសារយោង និងការអានបន្ថែម

អ្នកអានដែលចង់ស្រាវជ្រាវបន្ថែម អាចស្វែងរក៖

- John Maynard Keynes, *The Economic Consequences of the Peace* (1919)
- របាយការណ៍គណៈកម្មាធិការគីលហ្គ័រ នៃព្រឹទ្ធសភាសហរដ្ឋអាមេរិក (Kilgore Committee)
- Adam Tooze, *The Wages of Destruction* (សម្រាប់ទស្សនវិស័យសេដ្ឋកិច្ចអំពីរដ្ឋណាស៊ី)
- ឯកសារសាធារណៈពី United States Holocaust Memorial Museum និង National Archives